O’ZBEK MILLIY CHOLG’USI G’IJJAK VA UNING RIVOJLANISH TARIXI

Otamurod Xolmirzayev Eshmirza o’g’li,
JDPI San’atshunoslik fakul`teti
Musiqiy ta’lim kafedrasi o’qituvchisi

Annotatsiya: Forobiy tabir bilan aytadigan bo’lsak Eng mukammal cholgu bu- Inson ovosi, unga yaqin cholg’ular esa nay va Rubab (G’ijjak)dir. Dunyo xalqlari orasida torli kamonli cholg’ular juda keng tarqalgan ularning ohangi, ijro yo’nalishi, nolasi va ko’rinishi o’ziga hosdir,shu qatorda o’zbek xalq cholg’usi bo’lmish g’ijjak ham bular orasida ajiralib turudi.

Kalit so’zlar: musiqa, cholg’u sozi, ijrochi, mahorat, tarix.

Hazrat Navoiy har bir cholg’u sozining nechog’liq zabardast ohangga egaligini tasvirlab berib ularni kuchini nimaga qodir ekanligini bayon etadilar. Zahiriddin Muhammad Boburning (1483-1530) e’tirof etishicha, Alisher Navoiy o’z davrida ko’plab ud cholg’ular, naychilar, g’ijjakchilar, changchilarning o’z iste’dodlarini namoyon etishga ko’maklashgan “Boburnoma”da o’zbek xalq cholg’ulari ijrochilarining nomlari zikr etilgan. Boburning ta’kidlashicha, “Ustod-qul Muhammad Shayboniy va Husayn uddiy kabi mohir cholg’uchilar Bek (Navoiy)ning bevosita yordami va homiyligida katta shuhrat qozondilar, ulkan muvaffaqiyatlarga erishdilar” . Bobur shuningdek, Shoh Qulliy – G’ijjakiy, Husayn Uddiy, Xo’ja Abdulloh Marvarid Qonuniy kabi mohir ijrochilarni ham tilga oladi.Navoiy davrida nay, ud, g’ijjak, qonun, karnay, surnay, nog’ora, doira, chang ijrochiligi keng tarqalgan edi.Ularning hammasi ansamblь ijrosida ham, yakka ijroda ham birdek qo’llanilgan.Chang yakka cholg’u sifatida alohida ajralib turgan.Chang eng keng tarqalgan cholg’u sifatida ko’plab adabiy manbalarda qayd etiladi.Chang cholg’uchilarini o’z asarlarida Firdavsiy-Ozoda, Navoiy- Dilorom, Nizomiy esa Fitna deb atashgan. XV-XVII asr yozma yodgorliklari ma’lumotlarini

qiyoslab shunday xulosaga kelish mumkin, ya’ni bu davrga kelib O’rta Osiyoda xalq cholg’ularida ijrochilik madaniyati o’z kamolotiga yetdi.

O’zbek xalq cholg’ulari ijrochilari ayni chog’da o’zlari ham musiqa asarlari yaratganlar. O’sha paytdayoq mohir chang, ud, g’ijjak, qonun, nay, tanbur, bo’lamon ijrochilari va yetuk xonandalar bo’lgan, ular o’ziga xos ansambllar tuzishgan. Shuningdek, yakkanavoz ijrochilik ham rivojlangan.Bu o’zbek milliy musiqa cholg’ularini nechog’lik uzoq tarixga ega ekanligidan dalolat beradi.Yillar o’tgani sayin bu cholg’ular ijro yo’llari ham tuzilishi ham takomillashib rivojlanib kelmoqda. XX asrga kelib, O’zbekistonda g’ijjak ijrochiligi juda ommalashib va rivojlanish davri boshlandi. Bunga Andijon g’ijjak ijrochilik maktablarining mohirlik darajasiga erishganligi yorqin misol bo’ldi. Ijrochilik amaliyotida Mo’minjon Sobirov, Komiljon Jabborov, To’xtasin Jalilov, Nabijon Xasanov, G’anijon Toshmatov kabi yetuk sozandalar yetishib chiqib, elga mashhur bo’ldilar. Ular nafaqat ijrochilik, balki musiqa ijodiyotiga ham samarali hissa qo’shdilar.Zamonaviy musiqa san’ati amaliyotida bu o’ziga xos an’anaga aylanib bormoqda desak ham adashmaymiz. Chunki, zamonaviy jarayonda keksa ustalardan G’ulomjon Xojiqulov, Salohiddin To’xtasinov, yetuk san’atkorlardan Abduhoshim Ismoilov, O’lmas Rasulov, Ziyovuddin Qosimov, Tursunboy Jo’rayev, Ahmadjon Dadaev, Muhammadjon Marahimov, Salohiddin Azizboev, O’tkir Qodirov, Murodjon Norqo’ziev, Ulug’bek Xojiqulovlar ham g’ijjak ijrochiligi va musiqa ijodiyotida munosib faoliyat olib bormoqdalar. G’ijjak ijrochilik san’atining eng go’zal an’analarini davom ettirib, yosh avlodga munosib targ’ib etishda o’z hissalarini qo’shmoqdalar.

Ma’lumki, cholg’ular zamonlar o’tishi bilan mukammallashib boradi.Ayrimlari o’z holicha saqlanib moslashib borsa, ayrimlari iste’moldan chiqib boradi. G’ijjak cholg’usi esa, davrlar sinovidan o’tib bizning kunimizgacha o’zining ijro xususiyatlarini yanada yorqinroq namoysh qila oladigan nafosatli soz sifatida rivojlanib kelmoqda.Buning asosiy sabablaridan biri g’ijjak tovushining inson ovoziga yaqinligi, mungligining esa – inson ruhiyati bilan oshnoligi desak mubolag’a bulmas. Shu o’rinda tarixda bu soz, o’z ijrochiligi bilan mashhur

bo’lgan sozandalarning ijodlari va nomlarini umrboqiylik xususiyatiga ega bo’lishida ham muhim ahamiyat kasb etganini qayd etish lozim. XX asrga kelib To’xtasin Jalilov, Mamadaziz Niyozov, Komiljon Jabborov, Nabijon Xasanov, G’anijon Toshmatov, Ollonazar Xasanov, G’ulomjon Hojiqulov, Yunusqori Yusupov, hozirda Qahramon Komilov, O’lmas Rasulov, Abduxoshim Ismoilov kabi otashqalb kamon ustalarining g’ijjak sozi ijrochiligida o’z uslublariga ega bo’lib xalqimiz qalbidan joy olganini guvohimiz. Shu bilan birga ularning ushbu cholg’u ijrochiligi rivojiga qo’shgan hissalari beqiyosdir.Qaysi bir sozning ijrochilik amaliyotida ijro yo’llari, ijro uslublarining xilma-xil namunalari shakllanar ekan, bu – mazkur sohaning boy imkoniyatlarga ega ekanligidan dalolatdir.

Bir necha yillardan beri shakllanib kelgan nota yo’lidagi ijrochilik texnikasi bilan birga an’anaviy g’ijjak ijrochilik uslubiyotini o’zlashtirish yo’l – yo’riqlari ishlanib kelindi. Bu ishlanmalar yosh g’ijjakchilar bilan birga o’rta va oliy o’quv yurti talabalarini mohir sozanda etib tarbiyalashda xizmat qilib kelmoqda. Bajarilgan ishlarda mashhur kamonchi, mohir bastakor Abdu¬hoshim Ismoilov xalq an’anaviy musiqiy merosiga suyangan holda o’zining zamonaviy talqindagi uslubini yaratgan, ushbu ijrolarning uyg’unlashuvida o’ziga xos ijroviy yo’nalishga ega bo’lgan ijodkordir.U qadimiy g’ijjak cholg’usi nimalarga qodir ekanligini o’z ijrochilik mahorati bilan isbotladi.

Abduhoshim Ismoilov 1952 yilda Farg’ona viloyati Quva tumani Chaman qishlog’ida tavallud topdi. Uning bobosi usta Juma bobo (105 yoshda vafot etgan) dehqonchilik bilan bir qatorda musiqaga ham ixlosmand bo’lib, g’ijjak, tanbur chalib, ashula aytardi va Quva deparasida nom taratgan edi. Onasi Faxriniso opa ham (100 yoshda vafot etgan) gohida dutor, childirma chalib, ota kasbini ulug’¬lagan holda mahalla ayollari yig’inlarida qo’shiq aytardi, otasi Ismoil aka qator bog’lar yaratgan, dehqonchilik bilan shug’ullanardi.

Yosh Abduhoshim dastlabki saboqlarni bobosidan, onasidan, keyinchalik taniqli san’atkor bo’lib yetishgan tog’asi Omonjon va akasi Sharofiddinlardan oldi. O’sha davrda Quva tumanida hukm surgan ijodiy muhit ham uning taqdirida

muhim o’rin tutdi. Tavakkal Qodirov, Isroiljon Usmonov singari mashhur hofizlar yosh Abduhoshimni san’atga bo’lgan iste’dodini ko’ra oldilar va Farg’ona san’at bilim yurtiga tavsiya etdilar.Bilim yurtida ustozi Omonjon Abdulhakimovdan g’ijjak sinfida tahsil oladi. Bastakor va sozanda Muhammadsiddiq Madalievdan xalq an’anaviy musiqiy ijrolarini va bastakorlik sirlarini o’rganadi.

1972 yilda o’qishni tugatib, Toshkent shahridagi ichki ishlar qo’shinlari harbiy garnizoni qoshida tuzilgan Ikromjon Bo’ronov rahbarligidagi ansamblda xizmat qiladi.Harbiy xizmatdan so’ng 1975 yili Muxtor Ashrafiy nomidagi Toshkent davlat konservatoriyasi sharq musiqasi kulliyotiga o’qishga kirib, uni muvaffaqiyatli tamomladi.

Bu dargohda Faxriddin Sodiqov, Mahmudjon Muhammedov, Orif Alimahsumov, Turg’un Alimatov singari ustozlardan sozandalik yo’llari, bastakorlik sirlarini o’rganadi.1974 yildan uning ijodiy faoliyati Yunus Rajabiy nomidagi maqomchilar ansambli bilan bog’landi. Dastlab bu ansamblga musiqachi, musiqa rahbari va keyinchalik badiiy rahbar bo’lib ishladi.

Abduhoshim Ismoilovning ijodiy faoliyati bir necha yo’nalishlarda o’z aksini topgan bo’lib, ijrochilikning turli qirralari namoyon bo’ldi. Avvalo, uning sozandalik faoliyatiga nazar tashlasak, g’ijjak sozining mohir ijrochisi sifatida Komiljon Jabborov, G’anijon Toshmatov, G’ulomjon Hojiqulov singari ustoz san’atkorlar an’analarini davom ettirib, mumtoz musiqiy merosimizga suyangan holda ijrochilik maktabi yaratganining guvohi bo’lamiz. Ikkinchi tomondan, g’ijjak sozining imkoniyatlaridan kelib chiqqan holda ijro texnikasi vositasida zamonaviy talqinlardagi ijro uslubini kuzatamiz. Bunga misol tariqasida “Holimni so’rma”, “Dil nolasi”, “Kamon nidosi”, “Qalb sadosi”, “Bazm kuyi”, “Gullola”, “Hayoli qiz”, “Visol” va boshqalarni qo’shish mumkin. Ayniqsa, ushbu ijrolarni rivojlantirib Abdulahad Abdurashidov, Abdurahmon Xoltojiev singari taniqli sozandalar ishtirokida tuzgan “O’zbek virtuozlari” ansambli ijrosidagi “Mustaqillik”, “Favora”, “To’yona”, “Al-Farg’oniy”, “Buyuk chinor”, “Hayronman” singari asarlar timsolida ko’ramiz.

Xonandalarning ijro imkoniyatlaridan kelib chiqib, muayyan xonandalar uchun yaratilgan qo’shiqlar alohida ijod qirrasi sifatida talqin etiladi.Ayniqsa, taniqli xonanda G’ulom¬jon Yoqubov ijrosiga moslangan “Yo ohumiding”, “Zilola”, “Oshiqnoma”, “Sen o’zing”, “Qaraysan”, “Toshkentim”, “Chiroyli” va boshqa qator qo’shiqlar, Ikromjon Bo’ronov ovoziga moslanib yaratilgan “Sen bahorni sog’inmadingmu”, “Bo’lmas”, “Tog’li qiz” qo’shiqlari, qizlar ovoziga mo’ljallangan “Oybuloq”, “Ko’rmadingiz” singari qo’shiqlar shular jumlasidandir. Abduhoshim Ismoilovning o’zbek musiqiy san’at rivojiga qo’shgan hissasi munosib taqdirlanmoqda. 1990 yili O’zbekis¬ton xalq artisti, 1997 yili “Shuhrat” medali, 1999 yili “Mehnat shuhrati” ordeni, 1999 va 2003 yilda “Yunesko” mukofoti, 2000 yilda “Qoraqalpog’iston xalq artisti” hamda “Ofarin” mukofoti va qator sovrinlarga sazovor bo’ldi.

FOYDALANILGAN ADABIOTLAR RO’YXATI:

1.Toshmuhammedov M. G’ijjak darsligi – T O’qituvchi, 1995

2.Akbarov I. Musiqa lug’ati– T O’qituvchi, 1997

3. Abu Nasr Forobiy (873-950)“Musiqa haqida katta kitob” (“Kitob ul-musiqa al-kabir”)

4.www.library.ziyonet.uz